

Vsebina 2. številke:

<i>Pred praznikom</i>	17
<i>A. M.: Bratje, poglejmo se</i>	18
<i>Janez Hladnik: Vzbudi se, kdor spiš</i>	19
<i>Francè Capuder: Pred nami je življenje</i>	20
<i>Vomberger Joško: K Bogu hočemo</i>	21
<i>Magajna Bogomir: Notturno</i>	24
<i>Vital Vodusek: Sv. Francišek</i>	26
<i>Bogo Pregelj: Vivijana</i>	27
<i>Ob 125 letnici Prešernovega rojstva</i>	28
<i>8. december</i>	28
<i>Tine Debeljak: Glosa ob Golar. „Zapeljivki“</i>	29
<i>Vilko Fajdiga: Iz mojega dnevnika</i>	30

„Križ na Gori“

izhaja desetkrat na leto

in stane za dijake 30 Din, za vse druge 40 Din

Odgovorni urednik: ANTON VODNIK

Izdajatelj (za Slovensko dijaško zvezo):

MAKS MIKLAVČIČ

Za Jugoslovansko tiskarno: KAREL ČEČ

Križ na gori

Glasilo katoliškega slovenskega dijaštva

Letnik II

1925/26

Štev. 2

Pred praznikom

Naša zemlja je pred praznikom. Naenkrat je kakor vesoljna cerkev, ki v njenih globinah odmevajo koraki prerokov, ognjenih glasnikov prihajajočega Boga. Na njihovo klicanje vzletajo duše kot goreče ptice na roke Očeta, sedajo na Njegove rame, zibajoč se v sinjinah večnosti. Skozi okna, poslikana z nebeškim Jeruzalemom in z mnogimi skrivnostnimi znamenji, vidimo obrise neskončnosti, kakor da je zgodnji večer ali zgodnje jutro. V nas je pričakovanje in domotožje po rojstnih, od vekomaj znanih krajih, koder smo ob rokah angelov hodili gledat zvezde, ki so šle preko zemlje nad Betlehem. V nas je ihtenje in smeh nad tem, kar se bo prihodnji hip zgodilo z veseljstvom: iz nježa bo vstala Marija, sestra naših žena, z božanskim otrokom v telesu. Kako hiti skozi vekove, Skrivnost in Sanja mračnih rodov, ki sta jih Bog in duša mučila s podobami iz neznanosti, neodkritega otoka sredi stvarstva, na katerem bodo prebivali otroci izvo-ljenih in se igrali z Bogom. V nas je jecljanje ganotja in radosti, govorjenje brez zveze, ki hoče poklicati Prihajajočega z najslajšim imenom. Duše vseh rodov in vekov nas posipajo s cvetjem, iz globine v globino se meče naš vrisk!

O Betlehem!

Nocoj je eno okno med vsemi drugimi najbolj razsvetljeno: prada-vne zvezde Svete noči so obstale pred njim, iz prepadov se dviga zvonjenje, bližajo se stopinje iz vseh vekov... Med nas se pomešajo angeli in pa-stirji, apostoli in sveti. Objemamo se živi in mrtvi, na meji domovine poljubimo tla onostranosti...

O Betlehem!

*

Naša zemlja je pred praznikom: kakor da kroži ob obalah neskončnosti...

A. M.
Bratje, pogledjmo se

Kako sem Boga iskal? Ah, nisem rok vil za njim, nisem jokal in se suval v prepade, nisem se lučil ob bregove in ga bežno klical.

Čakal sem ga. Ko ga ni bilo v jutru, sem ga čakal v večer, ko ga ni bilo v večeru, sem ga čakal v jutro.

Saj mi je dejal: Ne išči me, le ljubi, ljubi. In sem šel k otroku — bil je v otroku. In sem šel k bratu — in me je čakal. In sem šel k ženi — in se mi je dal.

In tako se ljubim, ljubim...

Radi vseh, ki so mimo šli in smo se videli narahlo z brega v breg, na poti, proti svojim večerom in smo se spomnili drug na drugega in smo si rekli: gremo, gremo... In še globlje nad breg smo se sklonili in so nam zvezde vzele roke s seboj in jih upognile v težke, globoke rože...

In se ljubim radi žene, ki me je uzrla stoječega na daljni meji, velikega in svetlega, čakajočega poslednjega trepeta pred izlitem, pripravljene na odhod in mi je dejala: »Ah, videla sem te, pojdiva k tebi!«

In radi otrok, ki gredo v to silno nevidno rast kot v ozko, temno sotesko. In sem si rekel: Pazil bom nanje in se jokal za nje.

In radi vseh teh trum, ki skozi dolino gredo in pada nanje senca z gora in hrepene, da stopijo v ravnino, da jim brezbrežja razpno roke v čudovito pokojno luč, kjer bo tiho z njimi in dobro kot doma.

In tako grem z ženo in bratom in otrokom. In tako jih čakam ob cesti, da se jim zahvalim, da trpe, da jokajo in hrepene in jih prosim, da z njimi grem. In živimo kot na dnu v globoki cerkvi in čakamo, da se vsa okna odpro.

Glejte, in je zemlja lepa, da grem za njo kot da je lahka in svetla in da jo moram pregrniti vso s prosojnim plaščem in jo darovati vsakemu, ki je še ni videl orošene z večerom, da bo vanjo šel kot v vrt pred praznikom.

In vse me ljubi in se mi daje in me kliče, da obstanem; kako je moja ta zemlja, kako se mi daruje, ko mimo grem, da jo blagoslovi moja sanja, ki še ni prišla, a je že odbežala za večer onkraj studencev...

Glejte, tako se vračam: globoko v ljubezen, ki je molitev in globoko v pokojnost, ki je kot noč z zvezdami obsejana. In nebo se je k meni sklonilo in me je vsega ogrnilo. In sem sam in z vsemi grem skozi dolino v ravan in z vsemi čakam.

Bratje, pogledjmo se: Saj nismo odrastli detinstvu svetonočnih ljubezni. Skozi življenja gore, da nam očistijo hrepenenja in jih peljejo za roko še globlje, vse globlje onstran meja. Da bomo v ljubezni zaslutili, da živi brat in žena in otrok, da jih bomo z ljubeznijo odreševali in nam ne bo tako tuje med nami...

Pojdimo k sebi v detinstvo svetonočnega pokoja!

Vzbudi se, kdor spiš

V polnočni temi iskri jasno, čudovito jasno nebo. Kakor mehko odevalo, v katero je umetniška roka čudovito vdělala žareče dragulje, se boči nebes preko pokrajine.

Kakor da vpleta svoji ljubi nevesti bisere v temne kodre, posiplje z zadnjimi medlimi zvezdami kipeče vrhove samotnih dreves in nato skrivnostno prehaja v dremotno poljano.

Kakor da se širi silna roka tja v nedogled, tone onemela samota v dalji, kakor da ljubeče išče onih, ki blodijo tam zunaj nekje, tam izven tega zvednatega oboka: osamljene, zapuščene in mrke, ki jih zebe v srce in mrazi prav v dno duše, katerim je ledena burja izpila že zadnjo sled ljubezni — kakor mōra jih tlači k tlom glupa tema in sovražna noč jih zagrinja. Tudi teh hoče ta skrivnostna noč! Tudi te hoče objeti v svojem mehkem okrilju; in s svojimi žarečimi zvezdami jim želi rasvetliti prazno temo, ki se je zajedla v otopelo dušo; mehke ljubezni, ki jo v tej pokojni tihoti rosi božja dobrot tako preobilno, jim hoče naliti v izžeto srce.

O vsi, katerim se je zajedla zima v dušo, vsi, katerim je nabode strupeni piš srce z ostrim ivjem, katerim je oledenela sleherna vzvišena misel, o, vsi prihitite nocoj, da se vsaj na ta sveti božični večer razživi otrpla duša, da se otaja ledena skorja, ki je zatrla srce, da se odluščī bodeče ivje, da strne nas vse, prav vse, vez ljubezni, da se zgrnemo vsa družina okrog enega ognjišča, da se vsaj nocoj objamemo kot predragi bratje, da se poljubimo kot otroci istega Očeta. Nebo se bo odprlo in razlilo na zemljo vse preobilje božje dobrote in usmiljenja; kralj miru pride, da nam zastavi novo dobo medsebojne ljubezni.

Spoznajmo in priznajmo mi vsi, da smo majhni in nezatni, prečudno revni in ubogi, slabotni in šibki: zato proč vsako medsebojno razprtijo in odvratnost, zgīne naj prepir in sovraštvo! Gospodu odprimo srce, zakaj glejete, že prihaja, že je tu! Stegnimo mu nasproti svoje roke, željno mu pohitimo v objem, da nas prej napolni s svojo ljubeznijo. Kakor spev angelskega zbora na betlehemskih poljanah, čujte, valuje božična pesem iz svetišča preko ravni; kakor zvezda vodnica trem modrim, glejete, nam kažejo sijoča okna pot v božji hram! O bratje, hitite in čujte: »Preljubi, prikazala se je milost Boga, našega Zveličarja, vsem ljudem, ki nas uči, da se odpovejmo hudobiji in posvetnim željam ter trezno, pravično in bogaboječe živimo na tem svetu, pričakujoč blaženega upanja in častitljivega prihoda velikega Boga, našega Zveličarja Jezusa Kristusa, ki je dal sam sebe za nas, da bi nas rešil vse krivice in si očistil izvoljeno ljudstvo, vneto za dobra dela.«

Pred nami je življenje

Mladi smo in življenja se nam hoče: to je dnevni krik naše duše, ki hrepeni po kar najbogatejšem in vsestranskem življenju. Kaj se pravi biti mlad, kaj obsega ta mladost in kaj ona hoče, to je pa tako široko in individualno vprašanje, na katero ni nikoli mogoče točno odgovoriti. Pa dasi je v nas mladostna sila, to čutimo jasno, vendar se neprestano čujejo glasovi o krizi v naših vrstah, o življenju in mišljenju, o stagnaciji med nami. Če bi bili nezadovoljni z nami samo naši očetje, to bi že še prenesli, ker je že stara, dostikrat prebrenkana pesem, da nastajajo diferencijacije med starejšo in mlajšo generacijo, da pa smo nezadovoljni tudi sinovi, je jasen dokaz, da je vendar nekaj gnilega v nas.

Odkod ta zastoj, odkod zavesa, ki začinja jasen pogled našim očem, zavora bogatega mladostnega življenja. V naših dušah zeva širok prepad. Povzročila ga je polpretekla doba, povzročili naši učitelji, ki so nam vedno stavili pred oči lastne doznatke, svoja naziranja o življenju. Samo nacionalist moraš biti, se je glasila pesem na eni strani, pripravljaj tla svetovni revoluciji, je odmevalo z druge strani. Mi smo lahko verno poslušali zdaj ta, zdaj oni sirenski glas, vsak nam je zapustil nekaj sledov, nismo pa postali ne eno ne drugo, ne tič ne miš. Današnji čas že kaže znake prebojenja enega kot drugega. Nacionalistični šovinizem in socialistični materializem sta oba močno uplivala na človeka, ostavila zelo jasne sledove, da bi pa prinesla človeku kaj trajnega, odrešilnega, tega nista zmogla. Na obzorju se pojavlja zarja novega časa. Od vseh strani se čujejo glasovi po religiji, po pozitivnem krščanstvu. Vera v Kristusa, krščanstvo, ljubezen, ki je premagala poganski svet, ki je prodrla narode in jim dala nov tok življenja, krščanska ljubezen, ki je prinesla človeku enakopravnost, združila patricija s plebejcem, je postala ob splošnem zmaterializiranju ljudskih mas stalna napadalna tarča brezbožnega sveta. Danes prihaja po daljšem intermezzu zopet med nas, da odvzame iz naših src pekel in nam prinese rešitev. »Pridite k meni vsi, ki ste obteženi, in jaz vas bom poživil«, nam kliče isti Kristus, naš Gospod, ki je klical judovskemu svetu in sodobnemu človeku. In mladina, delavska, kmečka, inteligenčni naraščaj, naj bi stala malomarno ob strani in posnemala judovski farizejski svet? Ali se ne bo odzvala klicu, ki prihaja iz dna duše, da popusti vse in gre za Njim. Če smo res mladi, če ne nosimo pred časom upognjenih tilnikov, če ni naša rana mladost otrovana, sterilna in okostenela, potem bomo razumeli glas svoje duše, refleks samega Boga.

Bliža se nam praznik Kristusovega rojstva. Isti Kristus, ki se je rodil poganskemu svetu in judovskim množicam, se je rodil tudi nam, prinašajoč nam odrešenja, milosti in blagoslova. Da razumemo Njegov

klic, pa bo na praznik svojega rojstva prišel tudi med nas in sveti bo-
žični mir se bo razlil nad našo celokupno mladino. Za nami je blodnja,
tema, noč.

Pripadamo bodočnosti, pred nami je življenje.

Vombergar Joško
K Bogu hočemo

Dokaj se danes govori in piše o t. zv. mladinskem gibanju, ne toliko
pri nas kot v inozemstvu, zlasti v Nemčiji in Avstriji, pa tudi drugod in
je to čisto mednarodni pojav, četudi mu hočejo v Nemčiji pripisovati
specijelno nemški značaj. Res, da je to gibanje počelo tamkaj in tam
dobivalo prve razvojne oblike, a istočasno ali vsaj v zelo vsporednem
času se je nezavestno pojavljal isti duh v mladini vseh evropskih narodov.
Vstal je tudi v nas in pridobiva vedno večje dimenzije v naših dušah.
vedno silneje nas žene v tok tega splošnega gibanja in še preden se bomo
prav zavedli, bomo pluli v njegovem neustavljivem toku tudi mi.

V čem obstoja in kaj hoče to mladinsko gibanje? Vobče je to reakcija
z ozirom na življenske oblike današnje družbe. Vendar ni to nikak poseben
pojav modernega časa; taka gibanja opažamo po vsej zgodovini civilizir-
ranega človeštva. Izvor je vedno isti: v mladini zavladava nov duh, ki se
ne sklada več z duhom stare družbe in z oblikami njenega življenja, v
katerih mladina ne more in noče več živeti. Stare oblike življenja in
mišljenja ne odgovarjajo več življenju in mišljenju mladine, zato odpor
proti njim. Razumljivo, da se starejša družba, zrasla in dozorela v dru-
gačnem duhu, ne more strinjati z mišljenjem mladine in zato — vedni
boj med starinstvom in mladinstvom. Vedno pa se najdejo med starimi
tudi možje, katerih duševnost je trajnomlada, ki najdejo v mladem gibanju
svojo uteho. Na ta način pridobiva tako gibanje vedno večje opore in
z dozorevanjem mlajše generacije zajame polagoma ves kulturni svet ter
utopi v sebi stare duhove in nazore.

Današnje mladinsko gibanje ima pa še prav poseben značaj; imeno-
vali bi ga lahko družabno revolucijo. Geslo je: nazaj k naravi, k pre-
prostosti! Mlad človek zre pred seboj družbo, polno kompliciranega
razvoja, historično tako obteženo, vkovano v tako mnoge zgodovinske
predpostavke, da sploh ne razume, čemu vse to. Današnja družba je
razdeljena v nešteto delov, v najraznovrstnejše organizacije, društva,
zavita v najkompliciranejši formalnosti, ki ne trpijo človeka kot celega,
popolnega, temveč le kot neki del celote. Mladost hoče celega človeka,
ne le njega del, ona hoče popolnega razvoja, ne le delnega! Današnji
človek stopa v življenje razkosan, razdeljen v nešteto delov; mladost hoče
pa streti okove in vezi kompliciranoformalnega življenja stare družbe in

hoče, da stopa v življenje človek kot cel, nerazdeljen, nevezan v mehanično skupno življenje. Mlad človek teži nazaj k preprostosti, k preprostim življenjskim oblikam, katerim najboljši zgled vidi v naravi sami. To težnjo opazamo danes v vseh naših društvih, organizacijah; nezadovoljstvo z njih oblikami, formalnostmi, iskanje nekih novih, doslej še nepoznanih oblik, v katerih bi bil poedinec — ne več kot del neke celote, temveč sam zase popolna celota, samosvoj, nevezan, nevkovan. Vsi čutimo živo potrebo po bližnjem preobratu, po revoluciji v vsem družabnem življenju, ki bo morala nastopiti prej ali slej; ta težnja je tako močna v duši mladine, da bo brez dvoma zajela svoj čas ves svet v svoj tok. Klic, hočemo preobraziti družbo, svet, se čuje vedno jasneje iz vrst mladinstva in je postal tako rekoč njeno geslo. Proč s formalnostjo, proč z navideznostjo, z lažjo, nazaj k naravi, k resnici!

Kako velika je razlika med stremljenjem današnje mladine in družbe! Mladina, simbol življenja, hoče življenja, zdravega in resničnega, prepojenega idealizma, polnega lepote, veselja, solnca! Nasproti pa ji stoji družba brez duše, brez srca, odeta v hladni plašč realizma. Kaj poezija, kaj fantazija! To je stvar sanjačev in nenormalnih ljudi... Denar, denar, denar! Ta je edino merodajen, z njim se meri vse. »Koliko stane? Koliko je vredno? Koliko zaslužim?« — — — Kdo ti stori še uslugo, da ne bi pričakoval zato nagrade, plačila, vrnitve? Če ti stori, ne stori tega iz dobrega srca, temveč, ker takt tako zahteva... Duševni mir, čistost veselja, ljubezen samo menja za golo materijo —, za denar! Išče le zunanega bogastva, bleska, zbira, kupiči — in vendar se najde nekoč v največjem duševnem uboštvu... Kdor se zaobljubi mamonu, je zgubil vse drugo, je zgubil duha in srce! A mladost, kakor da nosi v duši še odmeve pesmi iz drugega, lepšega sveta, si predstavlja življenje vse drugačno, vse idealnejše, vse krasnejše... Njej je lastno, da črpa in ustvarja iz svoje fantazije, da se povzpenna nad vso to mrtvo realnost, hrepeni po življenju in hoče to življenje vdahnuti tudi okolici, v kateri živi, mrtvim objektom, prepojití jih s pesmijo lastne duše. A vsemu temu stoji nasproti tako pusto, monotono vsakdanje življenje v svoji enobarvni nagoti in hladnosti, drdrajoče, šumeče, žvižgajoče, služeče le enemu cilju, zaslužku. Niti fantazije, poezije, da, celo vere same ne izvzema več iz te tržovske službe! Vedno odločnejši odpor se dviga v dušah mladine; ona zavrača to zimo življenja, ona kliče nazaj k idealizmu, k pomladi, k življenju, kjer naj tudi duša in srce živita svoj vredni del!

Današnja družba ne pojmi, da hoče mladost svojega razvoja, svojega sveta in jo muči s problemi, ki pristojajo razmišljanju in reševanju starejših, ji odreka vse, kar potrebuje v čim uspešnejši in zdrav razvoj ter ji hoče dati na ta način starostni značaj.

Tradicija gre celo dalje, in slednjíc se človek sploh ne zaveda, da je kdaj preživljal mladost. Mladina potrebuje in zahteva svoje pravo, svoj svet, svojo dobo, kakor potrebuje cvetje pomladi, zorenje poletja in sad jeseni!

Mladinsko gibanje ni prvobitno katoliški pojav, temveč je občega značaja. Ko je mlada duša začutila potrebo po novih oblikah življenja, je s prvim vstal kmalu tudi drugi, še večji in nujnejši klic v dušah katoliške mladine, n a z a j k B o g u ! In ta klic združuje tako rekoč tudi vse ostale in prav tu bo brezdvomno najsrečnejši izhod iz tega nesrečno kompliciranega družabnega kaosa v boljšo preuredbo. Danes je razdeljen človek v nešteto organizacij; vsaka zahteva le del človeka. Mladina zahteva nazaj celega človeka, nedeljenega, popolnega. Kje naj najde za to boljši svet nego v sv. Cerkvi, ki zahteva človeka —, ne le od ene strani, temveč vsega, celega! V nasprotju s hladnim realizmom najde v Bogu, najvišjem umetniku, neusahljivi vir, v katerem napaja svojo dušo, žejno po vsem lepem in vzvišenem, v religiji najde vir poezije.

Trgovski duh, s katerim je prežeta vsa današnja družba, je zašel celo v vero samo! Tudi tu je človeku glavni cilj — zaslužek! Zakaj verje, zakaj izpolnjuje zapovedi, zakaj vrši dobra dela? Ker pričakuje od tega dobička, ker pričakuje plačila od Boga! Kaj ga vodi k molitvi? Morda zavest dolžnosti, morda ljubezen do dobrega Vseočeta? Ne. Samo pričakovanje plačila, gotovih dobrin, nagrade oziroma izpolnila na prošnjo! Človek se je oddaljil za stopnjo od Boga, ne smatrajoč ga kot Očeta, temveč kot Gospodarja, vladarja vsega stvarstva in je s tem stopil v vzporedno vrsto ostalih stvari. Po svojem bistvu pa stoji človek pred vsem stvarstvom Bogu najbližji, je z Njim v neposrednem stiku, saj je otrok božji. Sinovi, hčere Vseočeta smo, dediči njegovi! Naše molitve ne smejo biti razgovori z oblastnim gospodom, ne, morajo biti zaupni in prisrčni razgovori z Očetom! Mi ne verjemo, mi ne izpolnjujemo zapovedi zato, ker pričakujemo plačila, ker se bojimo kazni, ne, mi verjemo, mi izpolnjujemo zapovedi zato, ker je to volja našega Očeta, ker je to želja naše Matere! Zato, ker ga ljubimo, ljubimo, ljubimo!

Ni dovolj, da smo mi sami v kar najožjem razmerju z nebeškimi Starši, ne, ves katoliški svet moramo dvigniti za ta korak! Sv. Cerkev naj nam ne bo organizacija v nekako pridobivanje, temveč velika družina; vsak spada kot celota k celoti, vsi skupaj bomo pa združeni nekoč v večni, nedeljivi celoti, v Kristusu! V ljubezni do Vseljubečega pa bo vzrastla tudi med nami, brati, ona prava, nehlinjena ljubezen, katero tako bridko pogreša moderna družba; prijatelj seže v roko prijatelju, a njih prijateljstvo je le navidezno, loči ju nekaj — — —. Le, kdor najde horizontalo k Očetu, bo mogel najti vertikalno k bratu, pot do prijateljevega srca. To nalogo bomo izpolnili tedaj, ko bomo zrlí v očeh slednjega tretjega, ki ga srečamo, sij bratovske ljubezni!

Tudi religiozne formalitete odbijajo. Družba sodi človeka po zunanosti; človeka, ki sklepa roke, ki upogiba kolena in se bije na prsi, ki moli vidno, ima za vernega, pobožnega. Ravno za tem plaščem se dokajkrat skriva laž, hlimba. Ne, po zunanosti soditi ljudi je nepravilno; človek najlepše zunanosti, oblečen v najelegantnejši kostum, je lahko najslabši človek. Nismo še pravi kristjani, če se vedemo tako, kakor

je na zunaj potrebno za spoznavo kristjana, ni dovolj, da molimo le uradni credo —, vera mora živeti v naših dušah! Pojdi v naravo, v planine, občuduj veličast Božjo, ki se prav tu kaže v veliki meri, združi svojo misel z Njim, Stvarnikom ali se zamakni v temnem kotu cerkve! Kadar se je razgovarjal Kristus s svojim očetom, se je umaknil na goro. Bog je neskončen in v svoji enotnosti tako mnogoličen, da ga moremo iskati v neštevilnih oblikah; če se ena ne sklada več z duhom novega časa, iščimo druge, one, ki najbolj odgovarja značaju moderne duše! Bog ni materija, ki bi v svoji obliki zastarela —, ne, on gre pred nami in je vedno nov, vedno mlad, vedno moderen, Mladina čuti težnjo po njem, išče le oblik, potov, po katerih bi se mu približala kar najbolj. Nikdar pa niso to formalnosti, ki bi jo vezale v gotove meje, vidne na zunaj; ne, ona hoče razmaha v lastni duši, ona hoče podobno ptici v neskončno prostem azuru hiteti k njemu — Solncu, Življenju! —

Kaj hoče torej današnje mladinsko gibanje? Celo voditelji ne vedo točnega odgovora, a na splošno se strinjajo vsi odgovori v en skupen, osnoven ton: hočemo novega življenja! Hočemo zavreči stare oblike življenja današnje družbe, hočemo preobraziti svet, nameriti ga nazaj na pot k naravi, k preprostosti, k idealizmu, k resničnemu, zdravemu življenju, k B o g u! Kako —, to bo pokazala bodočnost; zdaj smo komaj v začetku razvoja, ki pa bo, kot kaže vse, neizprosno nadaljeval svojo pot in nas prej ali slej neizogibno pritegnil v svoj neovirljivi tok.

Magajna Bogomir
Nocturno

»Privij se, srčece zlato, k meni! Napijva oba se iz skupne čaše življenja! Samo joka nikar! Ne prenesem več mokrih oči. Naj rajši zagori črnina tvoježa pogleda v ogenj skrivnosti poln, ki bo gorel v polnoč, živel v dan in veliko svetlobo. Rožamarija, kako je trudna tvoja roka! Kot golobček je bila pred leti, kot valovi godbe, ko sva šla v plesu nekoč, v razigranem valčku preko plesišča; na trati je bila rastoča roža in na koru pri petju petje samo. Daj ji življenja nazaj in ovij jo kot sem jaz svojo krog tebe. Le joka nikar! Navadi se smejati kot sem se navadil jaz. Neprestano, ob vsaki priliki se smejem in samo radi tega nisem pozabil nate, Rožamarija, in niti svoje prve ljubice, umrle tvoje sestre Inke.

Romal sem, srčece, iz brloga v brlog, iz ene snežene poti na drugo, zazeblo me je in skušal sem jokati, ker sem bil še otrok takrat. Prikazalo se je sto obrazov pred menoj. Grdi, debeli, zamaščeni so bili vsi in prav taka je bila duša v njih. Dvignili so ti ljudje svoje desnice visoko in njihovi prsti so se usmerili v bodečih ostrih kotih proti zenicam mojih

oči. Njihove so se tresle v ostudnem krohotu in usta so imeli odprta, kot da hočejo dušo požreti. Dolgo sem jih gledal in se čudil. Prišla mi je misel velika in lepa. Ubogal sem jo. Dvignil sem roko in iztegnil svoj prst v njiinov pogled. Vseh sto je umolknilo. Roke so jim omahnile in vsi so pokazali začudenje v sebi. Prišel sem v bližino in udaril vsakega z desnico čez tolsto lice in ko sem enkrat končal, sem se obrnil in začel iznova. Obrnila se je čreda in zbežala po rebri in dalje in dalje v močvirje. Telesa so se pogreznila v blato, kot da je tolpa hudičev prišla v nje. Gledal sem v nje in se smejal z velikim radostnim smehom, kajti bil je prekrasen prizor, srčece moje! Čuj, radi tega hočem, da se smeješ tudi ti. Dobro! Kako si lepa v smehu! Daj, poljubi me in privij se tesno, saj ti prsa gore, kot da je kri zavrela v njih. Reci ognju, naj se razvije v plamen neskončni!»

»Rekla sem ognju, naj se razvije v veliko, in vendar je žalost v meni, radi sestrice Inke mi je hudo. Saj je bila kot cvet prvobitni, vesela in pojoča kot svilenokrila enodnevnica. Po njeni smrti si odšel na tuje in se navadil smeha. Meni pa je to težko.«

»Inka, prva moja ljubica, otrok naše doline, smeh domačih lok, pojoča pesem belih noči, mrtvo dekle med belino blazin in v rožah vsa, kot da se je cvetje pomladnih dreves vsulo nanjo, večnoživeča krizantema na grobu.«

»Pesmi si ji pisal nekoč.«

»Saj nisem še smeha poznal takrat, kajti sreča vriskajočih pomladi je bila v meni.«

»Pisal si o dekletu in liliji-roži:

Nekoč je v jutranjem siju liliji roži tožila:

Glej, moje telo je kot v ljubezni, nikomur poznani, odprto srce.

Sestrice, lilija bela, se k njej je sklonila

in rekla: Glej, tudi jaz sem odprto srce.

Moja bol je kot nemih biserov niz, je deklica rekla.

Moja bol je med listi skrito zlato, je lilija rekla.

Enoinisto sva, sestra, poznano nikjer.

Enoinisto odprto srce; kje raste, nihče ne ve.«

»Lilija roža si bila ti, Rožamarija in si še sedaj. S svojimi bohotno vzcvetelimi listi je lilija najbolj ljubeznipolna med vsemi cveti.«

»Prva — Inka — pa je odcvetela. Ni je več nikjer.«

»Je — v krizantemi na grobu vsa in v žarkih mesečine, ki sije med nama vsa, v oblakih, ki križajo skozi njo, je v zelenju na bregu nad potjo in penečih se vrtincih potoka, ki se peni v prepadu pod nama. Vse to pa je v naju dveh. Inka je v tebi in meni. Ona je v tebi in ti v nji. Obe ste v meni in vsi trije smo eno. Smejmo se v enem telesu glasno, da bomo prevpili strašno molčanje, ki se skriva v okrilju noči. Smeh in

vrisk bodita naš govor! Pojdimo v dolino vsi trije tesno objeti v sebi!
Pojdimo skozi vasi! Ljudje bodo stali ob cesti in zopet se bo stotero rok
dvignilo in iztegnilo kačaste prste proti nam. Mi pa bomo v smehu vri-
skajoči potniki. Pojdimo proti belim goram, ki se v mesečini zlate tam
na vzhodu v daljavah. Ni lahka pot ali tako je lepo, če gredo trije v eni
osebi in prijetno je smejati se ljudem in pokati svetu s prsti pod nos.

Kot čisto srebro so bele gore. Na vrhu je lesketanje snega, prelepa
neskončna belina. V višavi bomo stali in čakali vzhoda. Vrtela se bo
zemlja vso noč in v jutru priklicala solnce na svoje vrhove. V dolini
pa bodo sence in črna močvirja. V solnčnem čaru bomo pili nektar,
vrisk bo naš govor in bodemo trije v eni osebi otroci božji.

*
Vital Vodusek
Sv. Francišek

Mi gremo k Tebi, polnosti iskat!
Mi gremo k Tebi z željnimi željami,
da bi s skrivnostjo svojo hodil z nami:
veliki brat!

Kakor drevo — roke razpenjaš v veje
in ptice v mehke se dlani skrivajo.
Plamenčki živi v mraku zasijó:
ljubezen greje.

O solncu poješ. Pesem v duše seže
in pesem v dušah v eno zaživi.
In vse so eno, vse so kakor Ti:
ljubezen veže.

Legenda o ljubezni: šla je do neba,
otročka vera ji je pot svetila.
Ljubezen se je v večnost razklenila
in v zadnjo polnost: gledanje Boga.

Stal sem v gozdu, ki je bil kakor dorsko stebrišče iz ebenovine.

Groza, ki jo občuti človek, kadar se obenj zgosti tema v kroglo, da ji ne ne ve meje in je sam le točka in središče v vsemiru, groza, ki strga krik z ustnic polbednega, da plane in strmi v plano, nenavidljiva groza mi je združila dušo v nemem, mrtvem svetišču, ki se je zgubljalo vse enako v nedoločno luč oblačne poletne noči.

Samotna tihota, ki je ni vznemiril ni moj lasten dih, mi je odprla v srce. Nespoznano, kakor brzica je zavrelo hrepenenje. Vedel sem, da sem Merlin, zakopan v čarnem gozdu, nedojemljivem, neimenem. Videl sem, ukovan sem po besedi nje, ki je ni čutilo moje telo; komaj duša jo je zaslutila kdaj v sanjah...

Vivijana.

Kakor dete, ki grabi za materinim nedrjem in ga ne doseže, je zaplakalo moje srce. Klic je vzplapolal v gozd in zamrl brez odmeva. Le večji je bil molk, le temnejša je bila noč. Strah je rastel v ogromen val in me zažrnil. Bežal sem, se spodtikal, padal, zadeval se ob debla. Kakor da me je pobožala mehka, gorka roka preko obraza. Postal sem in segel za roko. V obraz in dlan se mi je vsedla, nečedna zdrizasta pražival, kri. Gnus in groza sta se izstisnila v slóvo ljubezni in hlepenja: »Vivijana!«

Blodil sem naprej, brez konca. V večnost enakomerno je ostalo stebrišče. Kje konec poti? Stremel sem, da bi našel.

Prikaži se, slutena, iskana. Naj se ti približam, Gospa.

V gorju mi je ugašalo srce. Padam, le ustnice se gibljejo v glasovih brez zvoka: Vivijana...

In vedno znova hodim in iščem nje, ki mi je napolnila dušo z željami. Kdaj, kje? Ne vem. Vem, da je, ker se mi duša krči za njo. Iščem. ne najdem. Morebiti sem jo srečal včera, pa nisva se spoznala, ali jo bom sploh kdaj?

Duša moja, zapri se, uspavaj bol! Saj veš, nikdar ni videl več Merlin Vivijane, zaprt za vekov veke je bil v čarni vrt.

Joj nesrečnika, videl jo je, a ni razumel. Ni mu zastalo srce v razodetju, mimo nje je šel in iskal naprej.

Temnó, kakor dorski stebri iz ebenovine, strmi v neznano čarni gozd. Večno blodí v njem moja duša.

Kot vzdih iz sanj: »Vivijana...«

Ob 125 letnici Prešernovega rojstva

Kultura je pot k samemu sebi, iskanje in zgoščevanje lastnega bistva. Vedno jasnejše odkrivanje podobe, ki jo nosi v sebi poedinec in občestvo. Določanje skrivnostnih zvez z vesoljstvom in našega mesta v njem, prav tistega, ki nam je od vekomaj pripravljeno, neizgrešljivega, nespremenljivega po nobenem »slučaju«, ki ga ni.

On je bil tvorec kulture. Ni vstal nenadno — »slučajno« — in samó iz sebe. Duhovne sile nešteti rodov so mu pripravljale pot, njemu, ki ga je slovenska duša iskala v ljubezenskem pričakovanju in jo je on našel. Odprl ji je oči, da je zagiedala samo sebe. Prijel jo je za róke in jo vodil v njene lastne globočine, da je obstrmela nad prostranstvi in stopila v vesoljstvo.

Videla je, da je lepa in se ni mogla nagledati. In se ne bo mogla nagledati do konca sveta in bo presunljivo pela o sami sebi. Če bi utihnil njen spev, bi bil svet temnejši in Bog manj svetel. On ji je pokazal prečudne lepote, a ne še vseh. Koliko je še neodkritih, koliko jih bodo uzrli še le daljni vidci! A v njej so že danes, čeprav še niso vidne ne njej, ne nikomur. Prav zadnje bo zagledal Bog sam, On edini.

8. december

8. december smo praznovali napol v starem, napol v novem duhu. Starega človeka še nismo slekli. Da, imaš prav! Starinski meščansko-slavnostni komerz tudi mene ni razveselil. Zakaj te forme vsebujejo dušo, ki davno ni več naša, odrevenelo in plitvo, da se sama nad seboj dolgočasi . . . O »šaljiva pošta in prosta zabava«, ti neizogibna spremljevalka, bistvo in cilj vseh prireditev od gasilnega do dobrodelnega društva — kako si zašla še k nam? O vem, če te ne bi potrebovali, ne bi se vtihotapila, če ne bi bilo v nas želje po tvojem klavrnem veselju, ostala bi zunaj! Mi smo krivi. Življenje, ki ga hočemo, je vse drugje in vse drugačno. A ker je še slabotno in neenovito, ne najde novega izraza, skladnega s samim seboj. Mi smo samo na pol šele. Še se nam toži nazaj, v lenobnost in plehkost, ko je tako živahno gorelo navdušenje za »načela«. Ne, táko obhajanje praznika ni izraz notranjega, duhovnega slavlja mladine, ki prihaja . . . Da, popolnoma sem s teboj enih misli, ko mi zatrjuješ, da hočeš biti nov, ves nov.

Glosa ob Golarjevi „Zapeljivki“

Ne za delo: za princip gre.

Delo kot tako v naši beletristiki ne pomeni ničesar, kvečjemu z novim terminom nas obogati: golarščina. Kot predstava v gledališču pa predstavlja zanj novo ero, modernejšo od Krpanove kobile in bi se lahko imenovala: Golarjeva jabuka pa še nekaj... Kot rečeno: za delo nam ne gre; mi smo ga odklonili in ga z veseljem pustili publikii, kamor spada: Florijan v florjansko dolino!

Za princip gre: ali je prvo slovensko narodno gledališče še hram umetnosti? In kakšno je naše gledanje na predvajana dela in še posebej na slovenska?

Če je gledališče svetišče Muz in ne »teater«, bi uprava ne dajala Rošlink in Zapeljivk in Krpančkov... Ali pa vodstvo morda drugače pojmuje umetnost kot jo jaz in ti in kot se pojmuje sicer? Za nas je in bo gledanje na umetnostno delo etično; ne ozkosrčno moralno, ampak občečloveško etično. Delo, ki ni sposobno roditi človeka s krvjo in mesom, ki se pred nami in obenem z nami radi notranjega neravnovesja ne izživlja v tragedijo, komedijo, farso ali apoteozo življenja — ni umetnost! Nesoglasje v nas samih kriči po sezvočju in človek na odru, ki ne pograbi s svojim potenciranim življenjem eno živih, krvavečih vlaken naše zamotane duše in nas ne povede v svoje življenje kot v očiščevališče, kot v slutnjo naše višje vrednosti človeške: ni junak drame kot jo hoče naš čas. In če bo prišel kdo z masko človeka pred nas, se nam laskal in slinil, ne vedoč, kaj je in kam meri, brez oči in duše, le z brezkrvno besedo, takemu bomo razbili masko glumača, nečloveka, potvori, omreževalcu nas samih, lajni priliznjeni: nisi v svojem dnu človek, si kupčevalec naših duš! Od nas bi rad živel, mesto da nam ti življenje daš, gobezdalo! Pogini, nestvor!

Nestvor je tako delo, čeprav uprava misli, da ni. In če ima taka gluma še gasparijevsko cikcakaste rute, golarski pušeljci in gosteško kvanto: je upravi dvakrat naša, posebej slovenska. Impresionistom morda, ki ljubijo kamižolo in kučemajko, židane rute in štibale v mavrični svetlobi vsakodnevnih kvant. Za nas pa je vsa ta folklor a ena velikih laži polpretekle dobe. Vidimo hlače, oblečene na štor, ki permejduša: ecce homo noster! Če bi bil to vsaj človek, ki bi se premaknil naprej ali nazaj in bi le ne bil štor, ki se ne gane izza mize: pa bi bil naš, kljub rutam in špičkam in kvanti! Tudi to je treba povedati, da se nas ne bo obsodilo licemerstva in zavijanja oči. —

Je pač križ s slovensko dramatsko produkcijo. Kvantiteta je še precejšnja, a kvaliteta? Na še gledališče ima res predvsem dolžnost, da goji našo dramo in v dobro je šteti sedanjii upravi, da je že marsikateremu novorojenčku služila za bergle, ga postavila na noge in mu dala zaživeti, pa čeprav le enodnevno življenje. Potrebno delo, ker le preko poizkusov pridemo naprej. A vkljub temu smo proti »Zapeljivki« in proti take vrste domačim delom. Iz principa: delo, ki ni pisano iz ljubezni do sebe samega, ki ni poglano iz umetniških potreb, vzblikovati organsko razmerje našega človeka do sočloveka v zrcalo sebi-človeku, v oporo k etičnemu požlahtnjenju, temveč je pisano iz izven umetniških špekulacij in poleg tega še neorgansko, ne v ravnovesju niti v notranjii gradnji niti v zunanji formi: tako delo zapade naši obsodbi.

V tem ravno, kako je doživljena, v kakem prepričanju je podana, in s kolikoo umetniško silo nam razmakne vpogled v nov svet, v tem je iskati

kulturnega čina in upravičenosti za vprizoritev. In vsako delo, ki ima v svojem temelju resno izraženo iskanje po odrešujoči besedi, po ustvaritvi našega človeka, ki se skuša uravnovesiti — vsako tako delo ima vkljub svojim hibam pravico na življenje. In zato nikar istovetiti »Zapeljivke« z »Magdo« in »Pri Hrastovih«: v dnu so si različni! In tu je iskati naše slovenske drame, ne v folklori!

Toliko. Bilo mi je samo, da glosiram par misli, da izrazim naše hotenje in gledanje; nikakor pa ne, da bi opravičeval naš nastop pri reprizi. Še več: vedite, da bo naša akademska mladina bdela nad gledališčem in si ne bo dala kratiti svobode, izrekati nad deli, namenjenimi javnosti, javno svojo sodbo!

Fajdiga Vilko
Iz dnevnika

Trenta, 29. avgusta 1925.

Prid' zidar se les učit, je zapel Vodnik, ko je gledal naše vršace, kako mogočni so v svoji naravi, kako veliki v svoji nedosežnosti. In vendar so dosežni — celo meja med Jugoslavijo in Italijo gre ravno preko njih in pravi, da egoizmu ni nič nedosežno. O, ta meja, kako čudno so jo začrtali pri zeleni mizi! S prijateljem sva šla včeraj preko nje na Vršiču in se malo kregala z italijansko stražo. To je nekaj za študenta! Na potu proti Trenti sva se razgovarjala s pastirji, ki pasejo na laški strani slovenske zemlje živino iz Kranjske gore. Ker gre čez mejo, mora biti vsaka krava in najbrž tudi tele na parkljih in za ušesom žigosano z jugoslovanskim in laškim žigom! *Difficile est satyram non scribere.* Prenočevala sva v pristni trentarski kmetiji, še prej pa smo ob ognjišču sredi veže razmotrivali položaj, ki je za goriške Slovence žalosten. Gosposka zahteva velike davke, uradovati noče niti najmanj slovenski, vojaštvo jim dela vedno težave itd. Bodrila sva jih in tolažila s preobratom, toda v jugoslovansko pomoč nimajo velikega zaupanja; najbrž imajo slabe skušnje. Pa je dejal nunc (stari oče): »E, mi stari se bomo že držali, mladi pa ne, ker se v šoli sedaj vse drugače uče, pa ne dobro za Slovence.« In res se je pohvalila mlada mati, kako njen sinček že zna italijanski govoriti in peti. Pohvala, ki ni brez zmisla! Hvala ti, Trentar, za gostoljubnost, četudi je bila noč vsa živa, pa je bila v Trenti! Danes sem bil pri izviru Soče, izvir kakor ga še nisem videl. Pod pečinami je 70 metrov globoko jezero, iz katerega vre zelenomodra Soča — biser Trente. Ob izviru sem stal in se spomnil Gregorčičeve Soči! Kako globoko sem jo doživel! Enako sem občudoval reko, še bolj pa stiskal roko v pest radi njene usode, da mora biti vsa slovenska — vsa laška. Takrat se spomni bistra Soča, kaj toplo ti srce naroča in stori svojo dolžnost proti zemlje lačnemu tujcu, takrat, ko se bomo vsi Slovenci, posebno mladi, s prisego zavezali, da te osvobodimo, ker prost mora biti, prost moj rod, na svoji zemlji, svoj gospod. Jaz sem že prisegel vpricho Triglava in Jalovca, ob Mojstrovki in Razoru, v divni Trenti. Čim dalj časa hodim po njej, tem močnejše mi bije srce: prost mora biti, prost, prost...

Trbiž, 15. septembra.

Kdo bo dejal, da ni naša ta »podoba raja« z globoko zarezanimi dolinami in snežnimi grebeni, saj je videl stari Mangart od nekđaj tu Slovence in Marija

na Višarjah poslušala le slovenske popevke. Danes moram skoro reči, da ni več naša. V okolico nisem šel, ali kraj sam je nemški; številne italijanske zastave pa te hočejo na vsak način prepričati, da ni niti slovenski, niti nemški, marveč italijanski. Svoj slovenski značaj je meni pokazal Trbiž le na nagrobnih spomenikih — kaka tragika — in v plahem dečku, ki je na slovensko vprašanje odgovoril pol slovenski, odgovora ponoviti pa si ni več upal. Da, Trbiž smo izgubili, ker se nismo dovolj brigali za njega niti sedaj, niti prej. Bolj kot kdaj čutim danes, da bomo le to ohranili, za kar bomo zastavili svoje moči do skrajnega, naj bo to jezik, ali vera, ali katerakoli svetinja. Perditio ex te, Israel!

Milan, 18. septembra.

Mesto strašnega prometa, ki dela več hrupa kot je treba. Sprehajal sem se po ulicah in videl sveže nalepljena naznanila: Cittadini! Meščani! Danes zvečer pridejo v mesto naši bratje iz Dalmacije, mladina iz Zadra. Sprejmimo jih pristrčno, da bodo vedeli, da so v bratskem mestu! Torej iz daljne Dalmacije vodijo uboge zasleplence po velikih mestih, da jih kažejo kot cirkuške živali in iz tega kujejo kapital. Kako to peče! V tujini moram občutiti veliko narodovo nesrečo na tako čuden način. Doma pa nam ni mar »ekskurzij« naše dece iz Goriške, Istre, Dalmacije v Italijo, kjer jim hočejo odvzeti ljubezen do domačega krova in tradicij! Celo mi mladi, ki pravimo, da je zdravje v nas, ne čutimo, kako nam odvajajo lastno kri. Nismo zdravi, nismo mladi, če ne vidimo rane na telesu svojega telesa in nas ne boli! Ravno v tem bi moralo biti naše poslanstvo, da opozorimo družbo na važne stvari, ki jih je radi svojih zadev in zadevic, ki so majhne, pozabila in pustila v nemar, ker nima ljubezni. Kaj neki smatrajo pri nas mladi za svojo nalogo? — K sprejemu na kolodvor ne grem; preveč žalostna manifestacija bo.

Rapallo, 23. septembra.

Nisem mislil, da mi bo kdaj dodeljeno gledati ta kraj, za nas tako usode poln. Niso imeli slabega okusa gospodje odposlanci, da so si za svojo konferenco izbrali obmorsko mesto na topli Rivieri. Tu torej je bila pisana ona krivična rzsodba, ki vpije do neba. O da, oni pri zeleni mizi niso čutili dovolj ljubezni in še manj prisluškovali narodovi volji, ki je vendar suprema lex. Kako važno je, da so narodovi zastopniki vzeti iz naroda. Živela demokracija! O Bog, prosim Te, usliši vročo prošnjo, ki jo v Rapallu pošiljam k Tebi radi Rapalla!

Rim, 29. septembra.

Včeraj so prihrumeli v Rim — goriški Slovenci. Tako polno mi je že srce večnega Rima in sedaj še to. Tvojim dobrotam, Dobrotni, ni števila! Ves vesel sem hitel v zavod sv. Marte — sosed sv. Petra — da se združim s svojimi, ki so še dobri in vedo za Rim. Tri preproste žene so mi bile prve znanilke slovenske govornice v mnogojezičnem mestu papežev. Pozdravimo se, nato naprej med druge. O, še so zavedni, še trdni, posebno krož duhovščine in učiteljstva! Tem v prvi vrsti bi morali dajati mi svobodni vsaj moralno podporo, če že gmotne ne moremo veliko. Ne smejo omagati, ker omagali bi za mnoge... Danes se zopet glasi po rimskih cestah in katedralah slovenska pesem.

Trst, 1. oktobra.

V vsej Italiji je malo tako lepih slik kot je ona od Tržiča preko Rovinja in Miramara do Trsta. In to je rodna zemlja Slovencev, ki jih pa iz nje preganjajo... Govorila sva z železničarjem, ki je še eden izmed redkih ostal na tej progi, vse druge so poslali in še pošiljajo na jug, v Kalabrijo. Boje se jih. Slovencev, in jih hočejo napraviti nenevarne. Ali so jih? Ne; vprav železničarji

so eni najbolj zavednih. Razgledovala sva sledove vojske. Za nas je na tej fronti čudno končala... — toda saj še ni končala! V Trstu zopet slovenska govornica, tako bolj na skrivnem, previdno. Lahko so previdni, ali pozabiti ne smejo, da so Slovenci. — Na vlaku. V nasprotnem koncu vagona sedijo 15letne gospodične, ki se vozijo iz Nabrežine v Trst v šolo. Bil sem zadovoljen, dokler so se šalile iz poitalijančevanja v šolah: učitelj reče otrokom: scrivete (pišite)! Naenkrat se vsi skrijejo pod klop, in podobno. Ko pa se začno razgovarjati o duhovščini v tako nizkem tonu, da ga dobimo komaj pri nas, me njih zavednost ni več tolažila. Nesrečneži! Niti sedaj ne morejo živeti v mirni slogi in se skupno boriti proti skupnemu sovražniku. Notranji razdori so navadno narodom največ škodovali in ravno Slovani, ravno Slovenci se odlikujemo v njih.

Trnovo, 1. oktobra zvečer.

Kako boš vesel nad deželo, če gledaš gorostasno spakedrana imena na postajah, če vidiš prijazne vasi in holme, pa veš, da v njih gospodarji isti tujec, ki ima najmanj pravice do njih. Ravno tako je v Trnovem. Kot oaza leži prijetna dolinica na skalnem Krasu in tu se hočeš oddahnuti, pa moraš videti italijansko vojaštvo in veliko novo vojašnico. Pravili so mi, da prirejajo Lahí vojaške manevre ob meji — to sem čul tudi v Trenti — pravili pa tudi, da se naših vojakov zelo boje. Le naj se jih, saj jih bodo tudi čutili! Tu imajo sestre de Nôtre Dame svoje slovenske šole in morajo radi tega veliko trpeti. Sploh smatrajo Lahí šolo za glavno potujčevalno sredstvo in izbrali so si pravo. Z neizprosno doslednostjo že od prvega razreda zahtevajo laški pouk in imajo tudi uspehe. Slovenske učiteljice predstavljajo, laške tu nastavljajo, zadovoljini pa niso niti eni, niti drugi. Ne samo jezik, tudi laškega duha jim vcepljajo. Slišal sem, da se morajo otroci pogosto učiti laške patriotične pesmi in jih deklamirati pred višjimi; vsak mesec, prej vsak teden, se morajo pokloniti italijanski zastavi: v krogu gredo okrog nje, pojejo laške pesmi in se klanjajo. Škandal! To je dobro, da se otroci že znajo na ta ali oni način odtegniti tej sramoti. Kje je pri nas kaj doslednosti, če gre za narodnost? Radi svoje zavednosti mora tudi dekan dr. Kržišnik mnogo pretrpeti. Hvala Bogu, da je ljudstvo zavedno in pričakuje še vedno spremembe. Nevarnost pa je, da se ta zavednost polagoma izgubi v neki narodni resignaciji, apatiji, ker primanjkuje tudi močne opore v jugoslovanski vladi. Italijani prenašajo v naše kraje tudi versko indiferentnost in s tem mnogo škodujejo.

Trsat, 2. oktobra.

Finis coronat opus. Zopet v Jugoslaviji. Šel sem k Mariji, da se ji zahvalim za vso srečo na potovanju, misli pa mi še vedno hite čez mejo med brate. Iz razvalin frankopanskega gradu, ki mi ga je razkazovala stara grofica, zadnja svojega rodu, sem gledal na reški zaliv, v Volosko, Opatijo. Da bi živeli še Frankopani, bi si ne upal d'Annunzio vršiti nad njim svojih pobalinstev (bombardiral je grad v razvalinah), sploh ne bi bila meja tam, kjer je. Reka je po zasedbi pol bolj mrtva, pač pa se Sušak dobro razvija; le kolodvor ima še bolj balkanski. Na Reki se čuje še mnogo hrvaščine in v Trnovem so mi dejali, da mesto brezdvomno pripade nam, če bi ljudstvo smelo izraziti s v o j o voljo. Državna meja je naravna, ker jo tvori reka; pa nenaravna, ker na tako čuden način deli, kar naravno spada skupaj. Ali naj bo frankopanski grad v razvalinah simbol naše čuječnosti za neosvobojene brate? Da bi ne bil...